

A KOMÁROM-HAJÓGYÁRI AVAR TEMETŐ FELTÁRÁSA 1979-1989

TRUGLY SÁNDOR
(Komárno, Duna Menti Múzeum)

A Komárom (Komárno) területén található nyolc avar temető közül az egyik legjelentősebb a Hajógyár közelében került elő, s feltárása (építkezési terület lévén) közel tíz esztendeig tartott. A városban a század elejétől kezdve nagyszámú lovassírt találtak, ezek száma az utóbbi években fokozatosan gyarapodott.¹ Napjainkig Komáromban 244 sírt tártak fel, ezek közül a hitelesen feltárt lovassírok száma 103 (a sírok 42 %-a). A hajógyári temetőben 153 sír került elő, s a lovassírok száma itt is rendkívül magas (63), a sírok 41 %-át alkotják. E rendkívül gazdag leletanyagú temetők tanúsága szerint a város egykori területe – nyilván kiemelkedő természeti és stratégiai adottságainál fogva – kitűnő feltételeket biztosított a letelepedéshez, esetünkben egy erős katonai-gazdasági központ kiépítéséhez.

A temető első 90 sírjának publikációja az egyes rokontudományok kiértékelésével együtt 1987-ben jelent meg a Slovenská Archeológiában.² Az 1987-1989 közötti évek feltárásai a temető nyugati szélén újabb meglepetéssel szolgáltak, hiszen az itt feltárt lovassírok leletanyaga nagyban hozzájárult a temető belső időrendjének pontosításához, kezdeti szakaszának újraértékeléséhez. Itt kerültek elő ugyanis a temető legkorábbi, már griffes-indás veretekkel is keltezett együttese, az első betelepülők sírjai.

A temető nagyméretű, gazdag lovassírsírait Ny-K, Ill. ÉNy-DK-i irányban tájolták, a halottat és hátságlovát a legtöbb esetben fából ácsolt sírkamrába temették. A harcos mindig a sír jobb oldalán feküdt, mellette volt a hátságlova azonos tájolásban. A lovak túlnyomó többségét szügyük és hasuk alá húzott lábakkal, mintegy lerogyasztva helyezték a sírba. A sírgödörök szélein a sírkamrák barnás elszíneződései jól megfigyelhetőek voltak. Több sír esetében a harcost és lovát külön deszkafal választotta el egymástól (pl. 97., 114., 133., 152. sír), a 121. sír esetében az eltemetett a sírkamrán belül is külön koporsós temetést kapott, míg a 128. lovassírban csupán a harcost temették ácsolt koporsóba.

A legtöbb sírba állatsontokat, ezen belül állatkoponyákat (szarvasmarha, juh) tettek, ez utóbbiakat a koporsókra és a sírkamrákra helyezték. A lovassírokba döntő többségükben szarvasmarha, ill. különböző szárnyasok (házityúk, kakas, házilúd) ma-

¹ Trugly Sándor 1985. 38-61.

² Trugly Alexander 1987. 251-344.

radványait tették. Az 1987. évi feltárás során a 111. és a 114. lovassírból kutyák csontvázai kerültek elő, mindkét esetben a harcosok lábainál feküdtek, 70-80 cm-es magasságban. A temető sírjaiban ugyancsak gyakoriak az agyagedények, sárga kerámia mindössze két sírban (11., 79. sír) volt.

A hajógyári temető sírjainak többségét kirabolták, a sírabló aknák kerek, ill. ovális elszíneződései sok esetben jól kivehetőek voltak. Mivel a sírablók minden esetben pontosan ráástak a sírra, így feltételezhetjük, hogy a rablás idején a még meglévő sírjelekből következtethettek egy-egy sír pontos helyére, nyilván gazdagságára-szegénységére is. A temetőt ennek ellenére egészében kirabolták, erre utal a sok feldúlt szerény leletanyagú női- és gyermeksír. A lovassírokból a rablások ellenére előkerült nagyszámú és igen rangos ötvösművészeti leletanyag azt a több kutató által vallott nézetet támasztja alá, miszerint a rablások-bolygatások kimondottan a legértékesebb tárgyak megszerzésére irányultak, s miután a rablók ezeket megtalálták, a kisebb darabok különösebben már nem érdekelték őket.³

A temető lovassírjaiban található aranyozott öv- és lószerszámdíszek szépen kivitelezett ötvösmunkák, a kor kiemelkedő művészi termékei. Elképzelhetően központi műhelyekben készültek és a legkiválóbb mesterek munkái. E leletanyag gazdagságát és sokszínűségét fémjelzi az a tény is, hogy benne megtalálható a későavar kor veret-típusainak és motívumkincsének jelentős része. Úgy tűnik tehát, hogy e szűk társadalmi réteg – a nemesi középréteg - leletanyagában koncentrált a kor ötvösségének színe-java.

Az antropológiai vizsgálatok során kiderült, hogy a lovassírokba nőket is temettek. Temetőnkben a 74., 80. és 81. sírban találkozunk velük. Úgy tűnik tehát, hogy az egyes harcosok feleségeinek kijárt a lóval való temetés, jelezve az adott réteg társadalmi rangját, gazdagságát. A lóval való temetés viszont nyilván csak a legrangosabb családok nőtagjait illette, ezt jelzi a temetőnkben kimutatott női lovasok aránya. A mai Szlovákia területén előkerült női lovas temetkezéseket a közelmúltban Čilinská Zlata dolgozta fel.⁴ A hajógyári temetőben az antropológiai vizsgálatok teljes elvégzése után további női lovasok előkerülése várható. Rajtuk kívül gyermekeket is temettek lóval (pl. 109., 132. sír), itt mindkét esetben az eltemetetteknek díszes fegyverövük és felszerszámozott lovuk volt.

A hajógyári temető sajátos társadalmi viszonyait tükrözi az a tény, hogy szinte valamennyi férfi sírja rangos lovassír. A lelőhely 1984-ig feltárt részéből aranyozott, vésett és poncolt öv- és lószerszámdíszek kerültek elő, melyek a kutatás megállapítása szerint a kor legkésőbbi szakaszába tartoznak, a 8. sz. közepének ill. végének jellemzői. Az ekkorra már nagyjából feltárt temetőből még hiányoztak a későavar kor kezdeti szakaszára oly jellemző griffes-indás veretek. Ez alapján a temető benépesülésének kezdetét a 8. sz. közepére, az utolsó temetkezéseket pedig a 9. sz. első évtizedére kelteztük. A temetőnek e késői időrendi csoportjaira jellemzőek a kerek, poncolt háttérű övveretek, a tokos megoldású szíjvégek, később a hosszúkás, hármas csoportosítású és a gyöngysorkereteléses övveretek, valamint a felmagasodó fülű pikkelymintás keretelésű és a liliomdíszes szíjvégek. Gyakorik az antropo- és zoomorf ábrázolások,

³ Tomka Péter 1977-78. 50.

⁴ Čilinská Zlata 1990. 135-146.

ezek közül a legszebbek közé tartozik a 12. sír madaras övverete, ugyanezen sír ember és oroszlán küzdelmét ábrázoló nagyszíjvége, a 63., 72. és a 85. sír stilizált oroszlánjai, a 71. sír nagyszíjvégeinek lovagló harcosa.

A lószerszámdíszek közül különösen kedveltek a pikkelymintás, a trapéz alakú, a pávaszem és a négykaréjos, valamint a legkésőbbi szakaszban a címer alakú és a vésett palmetta mintás, peremes hátlapú veretek. Ebben a csoportban (a temető szélső sírjai) jelentkeznek az állatfej alakú lószerszámdíszek is. Ezek közé tartoznak a 33. sír vadkanfej és a 36. sír griff-fej alakú veretei, ezek között is kiemelkedő darab a sír nagyverete.⁵ A temető több sírjából díszes csótárok és azok töredékei kerültek elő (36., 79., 101. 114., 121., 142. sír).

A lelőhely nyugati szélének feltárásakor előkerült lovassírok újabb leletei tovább pontosították a temető benépesítésének kezdeti szakaszát. A keltezés szempontjából jelentősek a 131. sír középarvari kori szalagfonatos ezüstveretei, ugyancsak a 107. sír öntött, szalagfonatot utánzó áttört szíjvégei és négyzet alakú veretei. A 108. sír téglalap alakú áttört griffes veretei, indadíszes nagyszíjvége⁶ pedig már a későavar kor kezdeti szakaszának jellemzői. Az itt előkerült lószerszámdíszek közül remek ötvösmunkák a 103., 114. és a 130. sírok állatfej falerái. A 103. sírban oroszlán-, a 114. sírban sas-, a 130. sírban pedig kutyafejek⁷ ékesítik a vereteket. E sírok övveretei között szintén téglalap-, ill. címer alakú áttört griffes és indadíszes veretek, valamint griffes-indás szíjvégek tűnnek fel. Jól példázza ezt a 103. sír együttese (1. tábla). Az állatfej falerák közül jelenleg néhány darab egyedülálló a későavar kori művészetben, nemrégiben viszont az oroszlános falerák kitűnő párhuzamait tette közzé Orosháza környékéről Juhász Irén.⁸ A temető legújabb leletei közül kiemelkedik továbbá a 109. sír aranyozott sasfej alakú szíjvége, amely tudomásunk szerint szintén analógia nélküli a kárpát-medencei avar kori leletanyagban. A 128. sír emberalakos bronzcsatjának⁹ a mai Szlovákia területén egyetlen párhuzama Brodzanyból ismert.¹⁰ Ugyancsak figyelemre méltó darabok a 107. sír emberarcos bronzcsörgői.

A hajógyári temető motívumkincsét elemezve rögtön a szemünkbe tűnik, hogy az milyen sok szállal kötődik a nagyszentmiklósi fémművészeti körhöz, ezen belül a kincs egyes motívumaihoz, alakos ábrázolásaihoz. Későavar temetőnkben számos öv- és lószerszámdíszben megtalálhatók a jellegzetes nagyszentmiklósi indamotívumok, a vésett és poncolt palmetta díszítések, a pikkelyminták és a gyöngysorkeretések. Ma már a hajógyári temető leletei újabb adalékokkal szolgálnak a nagyszentmiklósi fémművészeti kör és a későavar kultúra közös gyökereinek az egyeztetéséhez. A számos analógia közül itt csak az egyik legszembetűnőbbet emeljük ki, mégpedig a temető 36. sírjának griff-fej alakú veretét, melynek szép párhuzama található a 2. és a 7. sz. korszak égberagadási jeleneteinek sas fejeiben.¹¹

⁵ Trugly Alexander 1987. 307.

⁶ Trugly Sándor 1989. 13.

⁷ Trugly Sándor 1989. 16.

⁸ Juhász Irén 1989. 543.

⁹ Trugly Sándor 1989. 15.

¹⁰ Vladár Jozef 1978. 277-279.

¹¹ László Gyula - Rácz István 1977. 14., 24. kép

E gazdag nemesi réteg sírjaiban a rablások ellenére gyakoriak a fegyverek: szablyát, lándzsát, fjat ill. nyilat és szekercét találunk bennük. A lovassírok állandó mellékletei továbbá a széles talpalójú vaskengyelek, zablák, hevedercsatok és az itatóvödrök.

A Hajógyár mellett feltárt későavar középréteg temetője a 8. sz.-i avar társadalom erőteljes rétegződésére utal, egyben kirajzolja a Kárpát-medence egyik avar hatalmi központjának körvonalait. A 8. sz. elején idetelepített, kitűnően felfegyverzett avar nemesek több elképzelés szerint talán a közelben állomásozó egyik avar mellékfejedelem, a tudun hatalmát vigyázták.¹² Ezt támasztja alá az eddig hitelesen feltárt 103 kiemelkedő gazdagságú komáromi lovassír is.

IRODALOM

Bóna István

1984 Az avarok. Magyarország története I. Budapest

Čilinská Zlata

1990 Die awarenzeitlichen Frauengräber mit Pferdbestattung*in der Slowakei. A Wosinky Mór Múzeum Évkönyve XV. Szekszárd

Juhász Irén

1989 Oroszlános falera egy orosházi avar temetőből. Békési Élet 1989/4. Békéscsaba

László Gyula - Rácz István

1977 A nagyszentmiklósi kincs. Budapest

Tomka Péter

1977-78 Adatok a Kisalföld avarkori népességének temetkezési szokásaihoz III. Koporsóhasználat a tápi temetőben. Arrabona 19-20. Győr

Trugly Sándor

1985 A komáromi avar kori temetők kutatástörténete. Új Mindenes Gyűjtemény 4. Bratislava

Trugly Alexander

1987 Gräberfeld aus der Zeit des awarischen Reiches bei der Schiffswerft in Komárno. Slov. Arch. 35. Bratislava

Trugly Sándor

1989 Avar leletek Komáromban. Kiállítási katalógus. Komárno

Vladár Jozef

1978 Slovanská bronzová pracka a ľudskou postavou z Brodzian. AVANS 1977. Nitra

---

¹² Bóna István 1984. 334.

1. kép: Válogatás a 103. sír leleteiből

2. kép: 1. A 103. lovassír; 2. Oroszlános falerák a ló medencéjén

DIE FREILEGUNG DES AWARISCHEN GRÄBERFELDES VON KOMÁROM-WERFT 1979-1989

Trugly Sándor

Unter den in Komárom (Komarno) freigelegten 8 awarischen Gräberfeldern ist das Gräberfeld in der Nähe der Werft eines der bedeutendsten. Hier wurden 153 Gräber, darunter 63 reiche Reiterbestattungen (41 %) freigelegt. Die ersten 90 Gräber wurden mittlerweile in der *Slovenska Arcehologia* veröffentlicht.

Die Reitergräber waren W-O bzw. NW-SO orientiert. Der Verstorbene und sein Reitpferd wurden meistens in einer gezimmerten Grabkammer beigesetzt. In den Gräbern finden sich oft Tierknochen. In mehreren Fällen wurden Tierschädel (Rind oder Schaf) auf den Grabkammern hingelegt. Fast alle Gräber wurden geplündert und ausgeraubt. Trotzdem bilden die von Grabräubern liegengelassenen Gegenstände ein reiches und bedeutendes Fundmaterial.

Der Umstand, daß fast alle Männerbestattungen reiche Reitergräber sind, weist auf die eigenartigen gesellschaftlichen Verhältnisse unter dieser Bevölkerung hin. Die vergoldeten Gürtel- und Geschirrschläge aus diesen Gräbern sind Goldschmiedearbeiten ausgezeichneter Qualität, hervorragende Kunstprodukte ihrer Zeit. Vermutlich wurden sie in zentralen Werkstätten von den besten Handwerkern hergestellt. Unter ihnen befindet sich der größte Teil der Beschlagtypen und des Motivschatzes aus der Spätawarenzeit. Es scheint so, daß sich das Beste und Schönste der damaligen Goldschmiedekunst im Fundmaterial dieser adeligen Mittelschicht konzentrierte.

Häufig sind die anthropomorphen und zoomorphen Darstellungen. Besonders hervorragend ist eine Vogeldarstellung und eine Kampfszene zwischen einem Menschen und einem Löwen aus dem Grab 12, die Reiterfigur auf der großen Riemenzunge aus dem Grab 71 oder die Schnalle mit einer Menschenfigur aus dem Grab 128. Unter den Pferdegeschirrschlägen verdienen die eberkopfförmigen Beschläge aus dem Grab 33, die greifenkopfförmigen Beschläge aus dem Grab 36 und die in den letzteren Jahren zum Vorschein gekommenen Phaleren mit in der Mitte appliziertem Tierkopf (Löwenkopf - Grab 103, Adlerkopf - Grab 14, Hundekopf - Grab 130) besondere Aufmerksamkeit. Das Fundmaterial steht mit dem Kreis von Nagyszentmiklós sogar mit gewissen Motiven des Schatzes selbst (s. den Greifenkopf aus dem Grab 36 und die Adlerköpfe in den Szenen des Kruges 2 und 7, auf denen ein Adler einen Menschen in den Himmel mit sich reißt) in mehrseitiger Verbindung.

Dieses Gräberfeld der spätawarischen Mittelschicht weist auf die starke Nivellierung der awarischen Gesellschaft im 8. Jahrhundert hin und läßt die Grundrisse eines der awarischen Machtzentren im Karpatenbecken ahnen. Es gibt Vorstellungen, wonach die am Anfang des 8. Jahrhunderts hier angesiedelten, ausgezeichnet bewaffneten awarischen Adligen die Macht des hier in der Nähe hausenden awarischen Nebenfürsten, des Tuduns unterstützten. Auch die bis jetzt authentisch freigelegten 103 Reitergräber übermäßigen Reichtums von Komárom könnten diese Annahme bestätigen.

Исследование аварского могильника в Комароме,
на судоверфи в 1979-1989 годах
Тругли Шандор

Из восьми аварских могильников, известных на территории г. Комарома (Комарно), один из самых значительных - могильник, открытый на территории судоверфи. Из 153 погребений 63 являются богатыми захоронениями с конем (41 % всех погребений). Первые 90 погребений могильника были опубликованы в журнале *Slovenská Archeológia* в 1987 году.

Богатые захоронения с конем были ориентированы З-В или СЗ-ЮВ, а покойник вместе с конем в большинстве случаев был захоронен в деревянном склепе. Часто встречаются кости животных, во многих случаях над склепом размещали черепа крупного рогатого скота и овец. Почти все погребения были разграблены, но несмотря на это был найден значительный, богатый материал. Своеобразные общественные отношения могильника отражены в том, что почти все мужские захоронения являются богатыми погребениями с конем. Позолоченные накладки ремня и сбруи, найденные в конских захоронениях, являются выдающимися произведениями ювелирного искусства эпохи. Возможно, они были изготовлены в центральных мастерских и являются произведениями наилучших мастеров. Разнообразие материала отражается и в том, что в нем можно найти значительную часть типов и мотивов накладок позднеаварской эпохи. Итак, можно считать, что в материале узкого общественного слоя - слоя средних дворян - сконцентрировалась наиболее примечательная часть ювелирного дела эпохи.

В материале часто встречаются антропоморфные и зооморфные изображения. Выдающимися находками являются изображения птицы в погребении 12, а также сцены борьбы человека со львом, всадник-воин, изображенный на большом наконечнике ремня погребения 71, или пряжка с изображением человека из погребения 128. Заслуживают внимание из украшений конской сбруи накладки в форме головы дикого кабана из погребения 33 и головы грифона из погребения 36, а также фалеры с головами животных, найденные в последние годы. В погребении 103 фалеры украшены головой льва, в погребении 104 - орла, а в погребении 130 - собаки. Наши находки во многом подключаются к ювелирному кругу Надьсентмиклоша (Синниколау Маре), к отдельным мотивам клада (так, например, ср. голову грифона погребения 36 с головами орла на сцене унесения в небесные сферы на кувшинах 2 и 7 и пр.).

Могильник позднеаварского среднего слоя, открытый на судоверфи, указывает на сильное расслоение аварского общества 8 века, и в то же время помогает установить контуры одного из аварских центров Карпатского бассейна. Аварские знатные всадники, прекрасно вооруженные, поселенные здесь в начале 8 века, возможно берегли власть тудуна, одного из аварских князей, ставка которого могла находиться недалеко от этого памятника. На это указывает и факт находки 103 комаромских погребений, выдающихся по своему богатству.